

Наукові записки кафедри педагогіки Випуск 44, 2019

УДК 378.6: [351.74:316.772.2] (477)

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Голопич І. М.

Харківський національний університет внутрішніх справ

У статті проаналізовано наукові підходи до визначення й угруповання компетентностей майбутніх фахівців. Розкрито суть поняття «компетентності професійного спілкування поліцейських». До засобів української мови віднесено як засоби мовного характеру – лексику, фразеологію, граматику, синтаксис, так і методичні засоби – вправи, складання словників. Проаналізовано освітньо-професійну програму з підготовки поліцейських, у межах дослідження проведено опитування викладачів, курсантів, слухачів заочної форми навчання, зроблено висновки до результатів опитування. Описано вправи з метою формування компетентностей професійного спілкування майбутніх поліцейських засобами української мови.

Ключові слова: компетентнісний підхід, професійна підготовка, українська мова професійного спрямування, курсанти, навчальний заклад із специфічними умовами навчання.

ФОРМИРОВАНИЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБЩЕНИЯ БУДУЩИХ ПОЛИЦЕЙСКИХ СРЕДСТВАМИ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА

Голопич И. Н.

Харьковский национальный университет внутренних дел

В статье проанализированы научные подходы к определению и группированию компетенций будущих специалистов. Раскрыта суть понятия «компетентности

профессионального общения полицейских». К средствам украинского языка относятся как средства речевого характера - лексика, фразеология, грамматика, синтаксис, так и методические средства - упражнения, составление словарей. Проанализировано образовательно-профессиональную программу по подготовке полицейских, в рамках исследования проведен опрос преподавателей, курсантов, слушателей заочной формы обучения, сделаны выводы по результатам опроса. Описаны упражнения с целью формирования компетенций профессионального общения будущих полицейских средствами украинского языка.

Ключевые слова: компетентностный подход, профессиональная подготовка, украинский язык профессиональной направленности, курсанты, учебное заведение со специфическими условиями обучения.

FORMATION OF FUTURE POLICEMAN PROFESSIONAL COMMUNICATION COMPETENCES BY THE MEANS OF THE UKRAINIAN LANGUAGE

Golopych I.M.

Kharkiv National University of Internal Affairs

The article contents the analysis of the scientific approaches to defining and grouping of the future professionals' competences on the basis of which is being built the actual understanding of the notion "professional communication competences of the policeman".

The aim of the article is to take the point of the notion "professional communication competences of the policeman", selection of the means of Ukrainian language due to which are forming the forenamed competences in the higher education institutions with specific learning conditions.

Is defined the essence of the notion "professional communication competences of the policeman" as a capacity of law enforcement employees to get in touch with the victim and the delinquent, readiness to define the reasons and motivation of the action of the law breakers, ability to resolve conflicts and to ensure security of the person, inclination to self-regulation and self-control when interacting with offenders. Professional communication competences are groped as follows: motive and analytical (the interest to partnership in

the professional activity, the ability to analyze the causes and interferences of the successful professional communication), cognitive and legal (knowledges and skills of professional communication on a legal basis), estimative and corrective competences (skills of reasonable self-esteem and self-control, skills of self-correction in the actions and behaviour, positively change themselves). The matter of the forenamed competences is much wider comparing to communication competence, because they content the ability of cooperation in partnership, ability of teamwork and to show the leader qualities, the readiness for positive self-changes, to show and develop the professional potential.

To the means of Ukrainian language are ascribed both means of linguistic character – lexis, phraseology, grammar, syntax, and methodic tools – exercises, lexicography.

The research methods are: scientific literature analysis on the defined topic, educational and professional programs of the policeman training, work program on academic discipline “Ukrainian language of the professional orientation”, questioning of teachers, cadets, part-time students, analysis of the questioning results.

Practical significance is the described by the author exercises aimed to the formation of professional communication competences of the future policeman by the means of Ukrainian language.

The perspectives of the future research lie in the development of the elective special course “Theory and practice of policeman professional communication” for teachers and cadets.

Key words: competency-based approach, professional training, Ukrainian language of the professional orientation, cadets, higher education institutions with specific learning conditions.

Постановка проблеми. Актуальність зазначеної проблеми обумовлена недостатньо високим рівнем сформованості компетентностей професійного спілкування випускників вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання та неповним використанням потенціалу навчальної дисципліни «Українська мова професійного спрямування» для формування цих компетентностей.

Як свідчить опитування слухачів заочної форми навчання факультету № 5 Харківського національного університету внутрішніх справ (загальна кількість 180 осіб) під час служби виникають утруднення в професійному спілкуванні, що пов'язані з: невміннями слухати іншу людину та виявляти толерантність до її поведінки, зокрема тоді, коли вона перебуває в агресивному стані (52,7% осіб); відсутністю мовного запасу, що обумовлено переважно незнанням державної мови, її термінології (30% осіб); перевтомленнями, котрі виникають у результаті напруженого емоційного спілкування з правопорушниками (17,2% осіб).

На наш погляд, недостатньо повне використання потенціалу навчальної дисципліни «Українська мова професійного спрямування» обумовлене тим, що загалом суспільно-гуманітарні дисципліни та їх викладання нерідко вважається другорядним порівняно з фаховими дисциплінами. Така думка, звичайно, є помилковою, однак вона негативно відбивається на переконаності майбутніх поліцейських у практичній значимості суспільно-гуманітарної підготовки, зокрема на зацікавленості у якісному вивченні української мови професійного спрямування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженні посилаємося на провідну думку учених [1; 4; 8; 11], які вважають, що професійна підготовка має забезпечувати формування компетентностей, необхідних для виконання відповідної діяльності за обраними галузевим напрямом і спеціалізацією. У науковій праці Т. Крашеніннікової [7] описані складові комунікативної компетентності працівників Національної поліції, в основі яких лежать комунікативний, перцептивний, інтерактивний аспекти спілкування. Така думка нам імпонує, однак не є тотожною з нашими думками щодо сутності і змісту компетентностей професійного спілкування.

Питання реалізації компетентнісного підходу у вищій освіті України та за кордоном є об'єктом обговорення вчених і практиків. Наведемо такий приклад, як організація та успішне проведення Всеукраїнської науково-методичної конференції «Компетентнісний підхід в освіті та професійній діяльності» (Харків, 19-20 квітня 2018 р.), яка відбулася на базі кафедри педагогіки факультету психології ХНУ імені В.

Н. Каразіна [5]. Близькими до виявленої нами проблеми є думки вчених, такі як: особливості застосування компетентнісного підходу в процесі підготовки майбутніх офіцерів запасу до службово-бойової діяльності (О. Водчиць, М. Медвідь, Ю. Медвідь); потреби у формуванні загальної та фахової компетентності майбутніх військових фахівців в особистісно зорієнтованому середовищі (О. Марченко), підвищення готовності курсантів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом в екстрених ситуаціях (О. Загребельний). Проте, недостатньо розробленими є компетентності професійного спілкування поліцейських.

Особливої уваги заслуговують наукові праці, у яких йдеться про розкриття потенціалу навчальної дисципліни «Українська мова професійного спрямування» [3]. Однак, формуванню компетентностей професійного спілкування майбутніх поліцейських засобами української мови недостатньо приділено уваги у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання.

Формулювання мети статті. Метою статті є розкриття суті поняття «компетентності професійного спілкування поліцейських», виокремлення засобів української мови, завдяки яким формуються названі компетентності у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Призначення на посаду поліцейського регламентується нормативно-правовими положеннями (Закон України «Про національну поліцію», Положення про патрульну службу, Довідник типових професійно-кваліфікаційних характеристик основних посад працівників МВС тощо), у яких прописані вимоги до високої кваліфікації й компетентності працівників Національної поліції України.

З метою з'ясування суті зазначеної нами проблеми використаємо словникове тлумачення ключових термінів. Термін «компетентний» означає «який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь обізнаний; тямущий; який ґрунтується на знанні; кваліфікований; який має певні повноваження; повноправний,

повновладний», а термін «компетенція» – «добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи» [9, с. 874].

Теоретичним підґрунтям угруповання компетентностей професійного спілкування поліцейських слугував поділ компетентностей за В. Кременем [12] на такі групи, як: загальні компетентності (generic competences, transferable skills) і фахові (предметно-спеціальні) (subject specific competences). У межах цього підходу компетентності поділяють як системні, міжособистісні, інструментальні. Подібний підхід мав місце в дослідженні С. Іщенка [2], згідно з яким автор поділяв виховні компетенції на загальнонаукові, професійні, соціально-особистісні, інструментальні. По суті, за змістом названі компетентності й компетенції мало чим відрізнялися, що й свідчить про те, що поняття «компетентність» і «компетенція» мають елементи схожості.

Результати проведеного аналізу свідчать, що єдиного підходу до поділу компетенцій і компетентностей немає. Досить назвати й ті компетентності, котрі внесені до змісту Нової української школи (2016) [6]. Про них йде мова не випадково, оскільки нинішні випускники загальних середніх навчальних закладів у недалекому майбутньому є абітурієнтами закладів вищої освіти.

У цьому напрямі ми проаналізували зміст освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти – галузь знань «Цивільна безпека», спеціальність «Правоохоронна діяльність», спеціалізація «Поліцейські», в якій до програмних компетентностей віднесено інтегральну (ІК), загальні (ЗК) та фахові компетентності (ФК) [10]. Серед перелічених компетентностей є такі, що зобов'язують майбутніх поліцейських оволодівати теорією і практикою професійного спілкування (ЗК – як здатність до ділового спілкування рідною та іноземними мовами на високому рівні, знання та розуміння наукової юридичної термінології). У прописаних компетентностях також є близькі за змістом і формою здійснення ланок професійного спілкування. Проте, такі компетентності неповністю відбивають суть і зміст компетентностей професійного спілкування поліцейських.

У межах пілотного експерименту викладачам факультету №3 ХНУВС (загальна кількість 25 осіб) було запропоновано назвати компетентності професійного спілкування поліцейських, на які вони орієнтуються в процесі викладання. Як свідчить аналіз результатів опитування викладачів, вони переважно називали здатність поліцейських спілкуватися з різними людьми – колегами, керівництвом, особами, які скоїли злочин або правопорушення, дітьми (для працівників ювенальної служби) (64% осіб); також здатність і готовність спілкуватися з громадянами з метою роз'яснення їхніх прав та обов'язків (20% осіб); і лише незначна кількість викладачів називали здатність поліцейських удосконалювати знання й уміння професійного спілкування – засвоювати нові методи та прийоми спілкування та готовність використовувати їх на практиці (16% осіб).

Слід зазначити, що в такому розумінні компетентності професійного спілкування не можуть повністю забезпечити успіх професійної діяльності поліцейських.

На запитання: «Чи знаєте Ви, як переконати співрозмовника в правильній точці зору?» курсанти факультету № 3 ХНУВС, спеціальність – правоохоронна діяльність, (у кількості 68 осіб) результати були такими:

а) 66,4% курсантів віддали перевагу логічним аргументам (культури логіки) які, як вони вважають, необхідно використовувати у першу чергу. Причому найважливішим видом аргументу правника називали факти (явища або події, які мають місце в дійсності), як такі, що мають велику силу переконливості, якщо їх правильно зрозуміти і пояснити. Щоб факти виконували роль аргументів, необхідно брати всю сукупність фактів, які стосуються розглядуваного питання. Іншим вагомим аргументом називали *юридичні закони*, оскільки в правовій галузі самі по собі факти, взяті поза правовою нормою нічого не обґрунтовують то, для того щоб факти стали аргументом, необхідно визначити їх юридичне значення спираючись на правову норму в статті закону. Також опитувані зазначити, що метод логічного переконання можна використовувати, якщо у вас є на це достатньо часу.

б) 19,3% курсантів вказали, що переконання – це, насамперед, психологічний вплив на співрозмовника, тож з метою запобігання вчиненню протиправних дій правоохоронець може вдаватися до маніпуляцій, використовуючи так звані маскувальні і конверсійні техніки, які допомагають особі вибудувати нову суб'єктивну просторово-часову організацію, нову точку зору.

в) 13,4% курсантів згадали про авторитарний стиль переконання. У разі гострої потреби, оскільки правоохоронці наділені повноваженнями і владою, то вони можуть відкрито примусити співрозмовника змінити свою точку зору.

У дослідженні ми самокритично підійшли до змісту робочої програми з навчальної дисципліни «Українська мова професійного спрямування». До цієї робочої програми слід додати компетентності, котрі формують досвід професійного спілкування майбутніх поліцейських, а на практиці показати шляхи формування компетентностей професійного спілкування засобами української мови.

Сформуємо *здатність у поліцейських оволодівати й проявляти в практичній діяльності стилі мовлення*. На занятті з теми «Стилi сучасної української літературної мови у професійному спілкуванні», курсанти вивчають стилі мовлення, які обслуговують певні сфери суспільної діяльності правоохоронців і відповідно до цього мають свої особливості добору й використання мовних засобів (лексики, фразеології, граматики, синтаксису). Більш поглиблено вивчаються офіційно-діловий та науковий стилі.

Науковий стиль характеризується широким використанням термінології як загальної так і спеціальної. Тож курсантам з метою кращого засвоєння української юридичної термінології і використання її в подальшому у своїй діяльності пропонується виконати такі вправи:

1. Із юридичної енциклопедії випишіть значення термінів «адвокат», «прокурор», «анонімний», «грабіжник», громадський», «власник», «довідка», «апеляція», «громадянин», «право», «акт». Зробіть бібліографічний опис із зазначенням сторінки й доберіть синоніми до цих термінів.

2. Зі словника юридичних термінів випишіть дефініцію поданих термінів. Визначте структуру й спосіб їх творення. Терміни: гарантії прав та обов'язків, державні символи, державні органи, правовідносини, правопорушення, закон, національна безпека, норма права, правомірна поведінка, правовий статус особи, правоздатність.

У процесі вивчення офіційно-ділового стилю акцент робиться на тому, що діловому спілкуванню притаманні офіційний характер, адресність, тематична обмеженість і повторюваність. Усне спілкування в професійній і діловій галузях реалізується у вигляді публічних та приватних бесід, розмов, виступів офіційних осіб тощо.

Сформуємо наступну *здатність поліцейських оволодівати й виявляти культуру мови, а також схильність удосконалювати себе засобами мови*. Досить важливим є формування у правоохоронців навичок культури мовлення. Її нормативно-регулюючий аспект також пов'язаний зі встановленими правилами використання мовних засобів. З метою підвищення грамотності та ефективності комунікації, мовлення майбутніх поліцейських потрібно приводити у відповідність до об'єктивно існуючих норм мови. Отже з метою кращого пізнання національної мови та її сучасних норм, вдосконалення й поглиблення знань з орфоєпії, акцентології, лексики, морфології курсантам пропонується виконати такі вправи:

1. У поданих словах розставте наголос. Поясніть як наголос впливає на значення слова.

Виступав Богдан Михайло і Петренко Богдан, зайшли Максименко Андрій Максимович і Максимович Марія Степанівна; правило правопису, швець тримає правило; людська шана, людське ставлення; прошу поради, прошу заспокоїтись; не зроблю помилки, неприємні помилки; щодня приміряти, приміряти обнову зараз.

2. виправте помилки у словосполученнях і реченнях відповідно до правил милозвучності української мови.

Звернутися по питанню; по багатьом причинам; віддавати в суд; по підсумкам року; у зв'язку з затриманням злочинця; комісія по розслідуванню; відповідач по справі; заходи з поліпшення умов; інспектор по справах; в одержанні розписався.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

1. На основі аналізу наукової літератури [1-8; 11; 12], змісту відповідної освітньо-професійної програми [10], результатів пілотного експерименту визначено поняття «компетентності професійного спілкування поліцейських» як здатність працівників правоохоронної сфери установлювати контакт із потерпілими й правопорушниками, готовність виявляти причини й мотивацію вчинків порушників законності, вміння розв'язувати конфліктні ситуації і забезпечувати безпеку особистості, схильність до саморегуляції і самоконтролю в процесі взаємодії з правопорушниками.

2. Компетентності професійного спілкування угруповано, як: мотиваційно-аналітичні (інтерес до партнерських відносин у професійній діяльності, здатність аналізувати причини і перешкоди для успішного професійного спілкування), когнітивно-правничі (знання й уміння професійного спілкування на засаді правничих основ), оцінювально-коригувальні компетентності (уміння адекватної самооцінки та самоконтролю, вміння себе коригувати в діях і поведінці, позитивно себе змінювати). Доведено, що зміст названих вище компетентностей значно є ширшим порівняно з комунікативною компетентністю, оскільки містить здатність до співпраці на партнерських засадах, уміння працювати в команді та виявляти лідерські якості, готовність позитивно змінювати себе, розкривати й розвивати професійний потенціал.

3. У підготовці майбутніх поліцейських необхідно повніше й глибше використовувати засоби української мови для формування і розширення компетентностей професійного спілкування.

Підсумовуючи, зазначимо, що проведе нами дослідження не спростовує підходи інших дослідників до проблеми формування компетентностей поліцейських, в яких

започатковано розв'язання даної проблеми, а розширює змістову частину компетентностей професійного спілкування засобами української мови. Розкрито сутність і складові компетентностей професійного спілкування майбутніх поліцейських. Показано практичну частину формування цих компетентностей на заняттях з української мови професійного спрямування.

Перспективами подальших розвідок є розроблення спецкурсу за вибором на тему: «Теорія і практика професійного спілкування поліцейських» для викладачів і курсантів.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко В. А., Кузьо Л. І. Професійна компетенція поліцейського патрульної служби. *Психологічні конструкти позиціонування поліції серед населення* : матеріали круглого столу від 24 листопада 2016 р. / за заг. ред. Гуменюк Л. Й., Козирєва М. П. Львів : ЛД УВС, 2016. С. 125 – 132.
2. Іщенко С. Підготовка майбутніх офіцерів до виховної роботи з особовим складом у вищому навчальному закладі системи МВС України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Харків, 2016. 20 с.
3. GOLTVENYTSKA M. Компетентнісний підхід у викладанні української мови за професійним спрямуванням здобувачам вищої освіти спеціалізації «Промисловий дизайн». *PROBLEMY NOWOCZESNEJ EDUKACJI. The problems of modern education / Wyższa Szkoła Lingwistyczna w Częstochowie. Tom VIII Rozwój – Potencjał – Deficyty Development – potential – deficiency. Pod redakcją Edyty SADOWSKIEJ Mateusza DĄSALA. Częstochowa 2018. p. 41 – 47.*
4. Комісаров О. Г. Нові вимоги до ступеневого (багаторівневого) набуття компетенцій випускниками вищих військових навчальних закладів і вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання під час вивчення тактико-спеціальних (військово-спеціальних) дисциплін. *Підготовка поліцейських в умовах реформування*

системи МВС України : зб. наук. пр. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, каф. спец. фіз. підготовки ф-ту № 2. Харків : ХНУВС, 2018. С. 187 – 189.

5. Компетентнісний підхід в освіті та професійній діяльності : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Харків, 19-20 квітня 2018р.) / ХНУ імені В. Н. Каразіна. 2018. 236 с.

6. Концепція «Нової української школи» (2016) [Електронний ресурс] // Освіта.ua. – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/52062/>. – Назва з екрану.

7. Крашеніннікова Т. В. Комунікативна компетенція працівника Національної поліції : навч. посіб. Дніпро : Адверта, 2017. 107 с.

8. Медвідь Ю. І. Визначення сутності і структури готовності майбутніх офіцерів запасу до службово-бойової діяльності. *Наукові записки кафедри педагогіки* : зб. наук. праць. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. Вип. 43. С. 218 – 235.

9. Новий тлумачний словник української мови. Укладачі: В. Яременко, О. Сліпушко. Т. 1. А-К. Київ : Вид-во «АКОНІТ», 2008. 926 с.

10. Освітньо-професійна програма першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Галузь знань – 26 «Цивільна безпека». Спеціальність – 262 «Правоохоронна діяльність». Спеціалізація «Поліцейські». Затверджено Вченою радою ХНУВС. Протокол № 6 від 26.06.2018.

11. Пугач В. О. Кваліфікація та компетентності в системі підготовки кадрів для Національної поліції. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України* : зб. наук. пр. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, каф. спец. фіз. підготовки ф-ту № 2. Харків : ХНУВС, 2018. С. 29 – 32.

12. Розроблення освітніх програм : методичні рекомендації / авт.: В.М. Захарченко, В.І. Луговий, Ю.М. Рашкевич, Ж.В. Таланова / за ред. В.Г. Кременя. Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. 120 с.